

Шталь Т. В.
Дядін А. С.

ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ НА ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Досліджено вплив інноваційно-інвестиційного фактору на підвищення конкурентоспроможності економіки держави. Розглянуто сутність та ознаки інноваційно-інвестиційного розвитку. Визначено умови, завдяки яким рівень конкурентоспроможності національної економіки зростає. Визначено фактори впливу на інвестиційний клімат країни. Запропоновано шляхи їх подолання. Досліджено вплив окремих факторів ризику на життєздатність інноваційного проекту.

Ключові слова: економіка, інновації, інвестиції, конкурентоспроможність, національна економіка.

1. Вступ

Досвід економічної перебудови в Україні, як і в інших країнах з перехідною економікою, наочно свідчить, що на сучасному етапі економічних перетворень вагомим фактором оздоровлення національної економіки, яка страждає від значного скорочення внутрішнього попиту на промислову продукцію, може стати тільки істотне розширення зовнішньої торгівлі. Для України цей фактор має особливе значення, тому що він дозволяє прискорити ринкову трансформацію економіки, вихід на світовий товарний ринок і створення валютних резервів, необхідних для модернізації та структурної перебудови виробництва. Проте, розраховувати на успішну торгівлю можуть лише ті країни, які мають конкурентоспроможну економіку. Разом з тим сама торгівля не може зробити економіку конкурентоспроможною [1].

Володіючи значним інноваційним потенціалом, достатнім для випереджаючого економічного зростання, сучасні процеси розвитку обумовлюють необхідність швидкої реакції економіки на мінливі зовнішні умови і здатність реагувати на структурну перебудову.

Під впливом інноваційних процесів змінюється структура як регіональної і галузевої, так загальної системи економічних відносин, інновації змінюють економічну організацію суспільства, активізуючи міжнародне співробітництво та конкурентоспроможність на світовому ринку.

Разом з тим, практика економічного обґрунтування управлінських рішень вимагає нових підходів для аналізу і прогнозування процесів з метою оцінки якості управління конкурентоспроможністю на основі рейтингового аналізу інноваційно-інвестиційних процесів, що і визначає актуальність дослідження, результати якого можуть бути покладені в основу розробки ефективної інноваційно-інвестиційної політики.

2. Аналіз останніх досягнень і публікацій

З питання розвитку економіки України за рахунок інвестиційної діяльності надрукована ціла серія фундаментальних досліджень. Роль інвестицій та інновацій

у реструктуризації економіки вивчав Ю. Бондарський, управління інвестиційною діяльністю в Україні досліджували Б. Вишивано, О. Василик, С. Покронівний. Аспекти державної інвестиційної політики розкриті в працях О. Колосова, Н. Тарасової. Вирішення завдання регулювання процесу залучення іноземних інвестицій у своїй роботі розкрив С. А. Нехаєв [2]. Змістовними, на думку авторів даної роботи, є дослідження наведені у праці А. С. Булатової та Н. Н. Ливенцової [3]. Проте в період трансформації економіки України особливу увагу треба приділити вивченню чинників, які впливають на обсяг залучення інвестицій та зростання національної економіки з використанням інновацій. Стрімкий розвиток міжнародних відносин та рух іноземного капіталу потребує безпосереднього моніторингу та вивчення основних аспектів цього процесу.

3. Об'єкт, мета та задачі дослідження

Об'єкт дослідження — фактори інноваційно-інвестиційного впливу на конкурентоздатність економіки.

Метою статті є дослідження та аналіз проблеми надходження іноземних інвестицій та інновацій в умовах економічної кризи.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі задачі:

- з урахуванням ознаки інноваційно-інвестиційного розвитку визначити вплив інноваційно-інвестиційного фактору на підвищення конкурентоспроможності економіки;
- визначити пріоритетні фактори впливу як на інвестиційний клімат країни, так і забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в цілому;
- обґрунтувати вплив окремих факторів ризику на життєздатність інноваційного проекту.

4. Результати дослідження інвестиційної діяльності України

Конкурентоспроможність є комплексною категорією, її переваги остаточно реалізуються в торгівлі, але базис

конкурентних переваг створюється у всіх ланках суспільного виробництва, в тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови та дієвої промислової політики.

Традиційно конкурентоспроможність трактується як зумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке становище країни або її продуцента на внутрішньому і зовнішньому ринках. В умовах відкритої економіки конкурентоспроможність також може бути визначена як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку і ринках «третіх країн».

Загальновідомо, що розвиток економіки залежить від рівня інвестиційної діяльності. Забезпечення розширеного відновлення економіки України на інноваційній основі зажадає різкого посилення інвестиційної діяльності. Для оновлення технологічного та технічного оснащення, становлення конкурентоспроможних підприємств, для економічного розвитку країни в цілому необхідно нарощувати обсяг інвестицій в основний капітал.

Тому, активізація інвестиційної діяльності є однією з головних складових всієї економічної політики країни, шляхом подолання загальноекономічної кризи і здійснення структурної перебудови економіки країни. Ефективно діючий інвестиційний механізм сприяє розширенню питань макроекономічної стабілізації, що сприяє виведенню національної економіки на шлях стабільного економічного зростання [4].

Для цього необхідно подолати ряд негативних факторів, які супроводжують кризову ситуацію: падіння обсягів виробництва, недосконалість вітчизняного податкового законодавства, вдосконалення податкових пільг спільним підприємствам, відсутність надійних гарантій захисту іноземних інвестицій, складна і недосконала нормативна база. Від поліпшення макроекономічної ситуації в Україні в цілому, від послідовної реалізації системи взаємопов'язаних правових, організаційних та інформаційних заходів щодо удосконалення державного регулювання процесу надходження іноземних інвестицій, як додаткового і необхідного джерела капіталу для вкладення в пріоритетні галузі промислового і народного господарства, ноу-хау, залежить впровадження передових методів управління маркетингом.

На думку авторів даної роботи, доцільно прискорити використання різних форм залучення іноземного капіталу, в тому числі таких як створення спеціальних вільних економічних зон різних типів, митних складів, аукціонних продажів або оренди іноземними інвесторами майна, насамперед об'єктів незавершеного будівництва, оренда спільними підприємствами, іноземними юридичними або фізичними особами окремих копалин корисних ресурсів та розширенні експорту за умов виконання екологічних нормативів.

У період проведення інвестиційної діяльності необхідно впроваджувати гарантування і страхування внесків іноземних інвесторів як від політичних, так і від комерційних ризиків, а також законодавчо регулювати страхові ризики. З цією метою необхідно державне сприяння нарощуванню фондів державних страхових компаній, розвитку перестрахування, активному виходу на світові страхові ринки, створення за участю держави страхової організації або представництва в одній з відомих світових страхових центрів. Доцільно також передбачати спеціальні форми стимулювання залучення іноземних

інвестицій в невеликі підприємства венчурного капіталу, який може стати провідником нових наукових ідей. Це може проявитися у створенні державних фондів покриття ризиків і преміальних фондів.

З метою стимулювання надходження іноземних інвестицій в Україну необхідно забезпечити розвиток фінансової системи. З цією метою слід провести роботу по створенню більш розвиненої інфраструктури фондового ринку. На сам перед незалежних ресурсів депозитних або ризикових копаній, ефективної мережі посередників, яка була б більш адаптована до такого ринкового середовища, в якому звикли працювати іноземні інвестори. Важливу роль у цьому контексті може грати зміцнення законодавчої бази.

Стимулюванню залучення іноземних інвестицій сприятиме розробка таких законодавчих актів, як «Про зміну і доповнення до Земельного кодексу України щодо надання іноземному інвестору права власності на земельну ділянку для розміщення підприємства, а також можливості продажу йому об'єктів приватизації разом із земельними ділянками», та інші, якими регулювалися б всі стосунки з іноземними інвесторами на державному рівні.

Потенційні інвестори зажадають стабільності та впевненості у майбутньому. У стабільних умовах економічного розвитку його можна передбачити і іноземним інвесторам можна прогнозувати життєздатність свого проекту і взятий на себе ризик. Ризики можна розділити на чотири групи.

Перша група ризиків — політичні та закордонні ризики. До політичних ризиків належать: стабільність владних структур, наявність корупції, ступінь невдоволення економічною ситуацією в країні з боку різних груп населення і цивільних організацій. Ситуація в Україні впродовж останніх років характеризується постійною зміною правил гри. Періодично надаються і ліквідуються окремі пільги. Постійно змінюється податкове і валютне законодавство, кожна зміна якого спрямована на введення більш жорстких норм. Існує значна кількість законодавчих актів, які передбачають встановлення пільг в оподаткуванні. В країні діє декілька десятків податків та інших обов'язкових платежів. В цілому вони є значно вищими і ведуть до зниження ефективності інвестицій або навіть до переходу в негативну область рентабельності. Іноземні інвестори не бачать чіткого прогнозу у створенні законодавчої системи.

Перед Україною стоїть важке завдання по поліпшенню і лібералізації умов комерційної діяльності, зниження кількості і ступінь впливу бюрократичних процедур, які заважають прийняттю ефективних управлінських рішень.

Друга група ризиків — валютно-фінансові ризики. До цієї групи належать гарантії проведення платежів, загальноекономічний стан країни, включаючи інфляційну і валютну політику, гарантії репатріації на пільгу тощо.

Найважливішим чинником створення відкритої системи є визначення впливу інфляції та девальвації національної валюти. Чинне законодавство України не передбачає компенсації за цю додаткову складову ризику. Особливої уваги заслуговує питання банківської системи в Україні.

Банківська система України так і не змогла зміцнитися і стати регулятором фінансового ринку в країні. Основним завданням уряду національного банку України має стати створення достатніх стимулів до залучення

в Україну потужних іноземних банків, їх присутність забезпечить іноземним інвесторам необхідне стан стабільності і довіри.

Без цього національна банківська система не матиме стимулу для підвищення своєї ефективності, якості обліку послуг, які надаються.

Характерним негативним моментом, який знижує інвестиційну привабливість України, є фінансове цінове регулювання таких видів продукції як газ, нафта, електроенергія та ін. Сучасна економічна ситуація в країні в окремих випадках вимагає безперервного втручання з боку регулюючих органів, дуже важко пояснити таку необхідність потенційному інвестору, оскільки відображення рентабельності виробництва означає для нього додатковий податок на інвестиції.

Третя група ризиків — інфраструктурний ризик. Хоча, як і попередній ризик, його іноземні інвестори не відносять до основних, він має деякий психологічний вплив.

Нерозривність інфраструктури українського ринку, відсутність сервісу, який давно став значним у багатьох країнах світу, якість з'єднань та комунікацій вимагають від інвесторів додаткових втрат, які неможливо передбачити.

Четверта група ризиків — економічні ризики. Вони характерні для країн Центральної та Східної Європи. На інвесторів покладається важка місія по впровадженню нових економічних технологій. Справжня ситуація в цьому питанні не критична, але за умови поступового приєднання України до підписання Міжнародних договорів у цій галузі не передбачені витрати, пов'язані з впровадженням додаткових технологічних ресурсів, можуть зробити інвестиційний проект потенційно збитковим.

Аналіз рівнів забезпеченості України основними факторами виробництва та ефективності їх використання в порівнянні з 6-ма економічно найрозвиненішими країнами світу (США, Японія, Німеччина, Франція, Англія, Канада) свідчить, що наша держава має досить високий рейтинг: за забезпеченістю сільгоспугіддями — 4 місце, трудовими ресурсами — 3 місце, науковим потенціалом — 3 місце. Але стосовно реалізації цих можливостей, ефективності використання факторів виробництва України, займає останні місця, набагато поступаючись розвинутим країнам світу. Наприклад, відставання від Франції становить: з використання сільгоспугідь — в 10–12 разів, трудових ресурсів в 7–15 разів, основного капіталу — в 2–3 рази, наукового потенціалу — більш ніж у 20 разів.

Незважаючи на всі умовності таких порівнянь, відмінності настільки разючі, що не можна не брати їх до уваги при визначенні основних заходів промисловості політики, пов'язаних з підвищенням конкурентоспроможності [5].

Разом з тим, світовий досвід свідчить, що наявність факторів виробництва є важливим, але недостатньою умовою успішної конкуренції. Для цього ще потрібен певний попит на продукцію, зокрема, вимогливі споживачі, конкурентоспроможні постачальники і суміжники, сумлінне ведення конкуренції, відповідна стратегія підприємств щодо їх розвитку та підвищення конкурентоспроможності. На жаль, практична відсутність конкуренції на внутрішньому ринку, його незначна місткість і прямо патологічна невібагливість українських споживачів не дозволяють створити належні умови для

зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Підприємства не можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію для зовнішніх ринків, якщо ця продукція має низьку якість на внутрішньому ринку. Країни, що є сьогодні лідерами на світовому ринку, в ретроспективі завжди відштовхувалися від внутрішнього попиту: їх експансія йшла через його насичення.

Певною мірою у нас теж спостерігається насичення внутрішнього ринку, але внаслідок різкого падіння внутрішнього споживання та незначних масштабів інноваційної діяльності підприємств.

Інноваційна модель розвитку національної економіки в цілому та її регіональних складових передбачає безперервну конвертацію сучасних досягнень науки і техніки в новітні технології, конкурентоспроможні товари та послуги [6].

Для переходу на таку модель необхідно забезпечити визнання провідної ролі науково-технічної та освітньої сфер у суспільному розвитку, розробку та реалізацію заходів щодо концентрації національних ресурсів і зусиль на пріоритетних напрямках науково-технічного та господарського розвитку в умовах відкритої ринкової економіки.

Безумовно, з урахуванням нинішнього стану економіки та науки, це — складне завдання. Але рухатися вперед вкрай необхідно.

Відсутність єдиного державного органу науково-технічної інноваційної політики та відомча роз'єднаність діяльності відомств, низький рівень фінансування науково-дослідних робіт, згортання масштабів науки, занепад багатьох наукових шкіл, невідповідність інноваційної структури суспільства вимогам ринку призводять до стрімкої деградації матеріально-технічної бази наукових та науково технологічних досліджень, зростанню ролі іноземних інвесторів, впровадження в Україні переважно запозичених технологій, як правило, застарілих і не найкращої якості [7]. Про це свідчить політика США у сфері використання та передачі технологій, якій на сучасному етапі властиві такі тенденції:

- принципово нові технології спочатку підлягають реалізації та випробуванню лише на території США;
- коли певна технологія перестає приносити надприбуток у США, її передають іноземним компаніям, в першу чергу з американським капіталом;
- після втрати технологією принципової новизни стає можливою її надання в компенсаційному порядку іншим компаніям, незалежно від місця їх походження та розташування (при цьому розглядається, як правило, пайова участь в їх капіталі американської компанії-ліцензіара);
- коли технологія знаходиться на межі повної втрати актуальності, стає можливим її необмежена передача іноземним контрагентам в установленому законодавством порядку [8–11].

За останні вісім років близько 40 % від загальної кількості нових технологій, необхідних для модернізації вітчизняної промисловості, було придбано за межами України.

Витрати на імпорт зарубіжних наукових розробок становлять понад 500 млн. дол. США на рік, що свідчить про відсутність в країні дійсно державної інноваційної політики. Таким чином, українські підприємства фінансують не власну науку, а фактично спонсорують іноземних винахідників і новаторів.

Істотним фактором, який стримує інноваційний процес, є низький рівень фінансового забезпечення інноваційної діяльності, невідповідність менеджменту до активних дій у цій сфері, руйнування зв'язків розробників нововведень з виробництвом, а також занепад стимулювання в науці. Протягом останніх п'яти років фактичне фінансування науки державою становить менше 0,3–0,5 % ВВП, тоді як стаття Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає його на рівні 1,7 %. При цьому частина програмно-цільового фінансування наукових досліджень не перевищує 10 % від загальних витрат на науку при законодавчо встановлених 30 %. Однак економічна функція науки починається від обсягів фінансування понад 0,9 % ВВП. Тому при їх фактичному рівні наука могла виконувати переважно соціокультурну функцію.

У зв'язку з непослідовністю у проведенні науково-технологічної та інноваційної політики, її низькою ефективністю закріплюються тенденції до зниження попиту на наукові дослідження і розробки, до зниження рівня інноваційної діяльності, інтелектуального потенціалу і якості робочої сили, до технологічного відставання України від розвинених країн світу, що негативно позначається на конкурентоспроможності національної економіки.

В даний час конкурентоспроможність і інноваційність України дуже низько оцінюються в світі. За індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК) Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) і Звіту про конкурентоспроможність України, опублікованим Фондом «Ефективне управління» разом з ВЕФ, серед 134 країн світу Україна займає дев'яносто шосте місце, перемістившись за останні роки на 10 позицій нижче.

Згідно з рейтингом ВЕФ у сфері формування факторів інноваційного розвитку Україна посіла 65-е, за оснащеністю сучасними технологіями — 69-е, у сфері захисту прав інтелектуальної власності — 11-е місце. За субіндексом «Інновації» Україна займає 62-у позицію, втративши 10 пунктів, в порівнянні з попереднім Звітом конкурентоспроможності 2012/2013 року у зв'язку з погіршенням показників «Можливості для інновацій», «Якість науково-дослідних установ», «Витрати компанії на наукові і дослідні роботи», «Підтримка урядом передових технологій».

За рівнем розвитку бізнесу Україна посідає 91-ю, а за розмірами ринку — 29-у позицію. Останній показник свідчить про те, що український бізнес лише на третину використовує потенціал внутрішнього ринку. За ефективністю ринку праці України перебуває на 49-му місці, але за показниками «ставка на професійне управління» і «відтік мізків» Україна посіла лише 92-ю і 99-ю позиції в глобальному рейтингу конкурентоспроможності.

5. Обговорення результатів дослідження інвестиційної діяльності України

За результатами проведеного наукового дослідження виявлено неефективне використання власного інноваційного потенціалу, це підтверджує те, що Україна перетворюється на державу, яка експортує сировинні ресурси з незначною частиною доданої вартості, і свідчить про виникнення реальних загроз економічній і національній безпеці. Якщо керівництво країни і надалі не буде звер-

тати уваги на інтелектуальні чинники розвитку, країна продовжить втрачати свою конкурентоспроможність.

Перспективними напрямками досліджень у подальшому є вивчення тих факторів, які впливають на інвестиційний клімат країни такі, як політична стабільність, стан економіки і перспективи її розвитку; ступінь державного регулювання; податки і стимули для інвесторів, вартість робочої сили і сировини, свобода руху капіталу та прибутку; валютні та виробничі ризики, наявність виробничої ринкової інфраструктури. Першочерговим завданням у вирішенні фінансової проблеми має бути політика сприйняття інвестиційної політики шляхом:

- створення правових основ функціонування ринкового капіталу;
- формування стратегічних і тактичних цілей та пріоритетів;
- дотримання соціальних цінностей;
- дотримання спрямованості інвестицій на вирівнювання сукупного попиту;
- напрямки інвестицій на розвиток економіки та повної зайнятості;
- захист конкуренції та спрямованості зростання цін;
- часткове перерозподіл доходів юридичних і фізичних осіб;
- створення сприятливих умов для функціонування валютного ринку та інше.

6. Висновки

В умовах формування нових ринків стає актуальним необхідність переходу від оцінки результатів інноваційної діяльності на рівні окремих регіонів до оцінки рівня інноваційної діяльності країни в цілому, що надасть можливість ефективної економічної взаємодії в галузі інноваційної діяльності.

На підставі запропонованої нами методики оцінки факторів впливу на конкурентоспроможність за рахунок інноваційно-інвестиційної діяльності стає можливим ефективне запобігання наявним ризикам і загрози недовикористання існуючих конкурентних переваг.

Разом з тим, в результаті проведеного дослідження, автори даної роботи можуть зробити висновки, що орієнтація економіки України на експорт сировинних ресурсів призводить до значного зменшення конкурентоспроможності та впровадження інновацій (за індексом глобальної конкурентоспроможності — 96 місце зі 134 країн світу), а валютні та виробничі ризики, свобода руху капіталу та прибутку, наявність виробничої ринкової інфраструктури виступають основними факторами впливу на конкурентоспроможність економіки за рахунок інноваційно-інвестиційного розвитку.

Література

1. Америка: сталий розвиток. Новий консенсус заради майбутнього [Текст]: пер. з англ. / Президентська рада США з питань сталого розвитку. — 2-е вид. — К.: Інтелсфера, 2007. — 186 с.
2. Булатова, А. С. Мировая экономика и международные экономические отношения [Текст]: учебник / А. С. Булатова, Н. Н. Ливенцева. — М.: Магистр, 2008. — 55 с.
3. Нехаев, С. А. Основні тенденції розвитку інвестиційного ринку в епоху глобалізації [Електронний ресурс] / С. А. Нехаев. — Режим доступу: \www/URL: http://www.8ref.com/7/peferat_7137.html

4. Россоха, В. В. Технологічний розвиток агропромислового виробництва [Текст] / В. В. Россоха. — К.: Інтелсфера, 2007. — 187 с.
5. Пересада, А. А. Інвестування [Текст]: навч. посібник / А. А. Пересада. — К.: КНЕУ, 2004. — 333 с.
6. Россоха, В. В. Проблеми інноваційно-технологічного забезпечення конкурентоспособності економіки України [Текст] / В. В. Россоха. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 14 с.
7. Макеевський, Г. Г. Повышение конкурентоспособности экономики Украины [Текст] / Г. Г. Макеевский. — К., 2007. — 177 с.
8. Пилипенко, А. И. Повышение конкурентоспособности экономики Украины за счет инноваций [Текст] / А. И. Пилипенко. — Х., 2008. — 115 с.
9. Доклад Первого вице-премьер-министра Украины — Министра экономического развития и торговли Украины Андрея Ключева относительно проекта Программы инвестиционно-инновационной деятельности в Украине на заседании Кабинета Министров 2 февраля 2011 года [Электронный ресурс] / Департамент информации и коммуникаций с общественностью Секретариата КМУ. — Режим доступа: \www/URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244026839. — 02.02.2011.
10. Удалих, О. О. Управління інвестиційною діяльністю промислових підприємств [Текст]: посібник / О. О. Удалих. — К.: ЦУЛ, 2005. — 34 с.
11. Сазонець, І. Л. Міжнародна інвестиційна діяльність [Текст]: навч. посібник / І. Л. Сазонець. — К.: ЦУЛ, 2002. — 77 с.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ НА ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ОСНОВЕ

Исследовано влияние инновационно-инвестиционного фактора на повышение конкурентоспособности экономики государ-

ства. Рассмотрены сущность и признаки инновационно-инвестиционного развития. Определены условия, благодаря которым уровень конкурентоспособности национальной экономики будет расти. Определены факторы влияния на инвестиционный климат страны. Предложены пути их преодоления. Исследовано влияние отдельных факторов риска на жизнеспособность инновационного проекта.

Ключевые слова: экономика, инновации, инвестиции, конкурентоспособность, национальная экономика.

*Шталь Тетяна Валеріївна, доктор економічних наук, професор, кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчування і торгівлі, Україна, e-mail: t.shtal@mail.ru.
Дядін Андрій Сергійович, асистент, кафедра міжнародної економіки, Харківський державний університет харчування і торгівлі, Україна, e-mail: dyadin@meta.ua.*

*Шталь Татьяна Валерьевна, доктор экономических наук, профессор, кафедра международной экономики, Харьковский государственный университет питания и торговли, Украина.
Дядин Андрей Сергеевич, ассистент, кафедра международной экономики, Харьковский государственный университет питания и торговли, Украина.*

Stahl Tatiana, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Ukraine, e-mail: t.shtal@mail.ru.

Dyadin Andrey, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Ukraine, e-mail: dyadin@meta.ua